



21  
D O L O R E M  
C O L I C U M S A T V R N I N U M  
P V L S U M Q V E I N T E S T I N A L E M  
A B V S V S A T V R N I N O R V M  
E X T E R N O O R T V M

\*\*\*\*\*

P R A E S I D E

P E T R O I M M A N V E L E H A R T M A N N O ,

PHIL. ET MED. DOCT. PATHOLOG. THERAP. CHEM. ET MATER. MED. PROF.

PVBL. ORDIN. ACAD. CAESAR. NAT. CVR. ET ELECTOR. MOGVNT. ER-

FVRT. SCIENT. VTIL. ITEMQVE SOCIETAT. BEROLINENS. NATVR.

SCRVTATOR. ET DVCAL. TEVTON. HELMSTAD. SODALE, ORDINIS

MEDICI H. T. DECANO

D. D E C E M B R I S M D C C L X X V I I .

D O C T O R I S M E D I C I H O N O R E S

L E G I T I M E I M P E T R A T V R V S

P V B L I C E D E S C R I B E T

T H E O P H I L V S H O F F M A N N ,

D R O S S E N S I S N E O - M A R C H I C V S ,



---

T R A I E C T I A D V I A D R V M ,  
E T Y P O G R A P H E O W I N T E R I A N O .





## PROOEMIUM.

**E**x quo notissima illa, ne dicam famosa, medicamenta Goulardiana, ut solent ea, quae a Gallis offeruntur, nostratibus esse commendatissima, apud nos usu invaluerunt: ex eo quoque tempore quaedam quidem bona, sed longe plura quoque mala ex improuida atque non satis circumspccta eorundem applicatione in sanitatem hominum sunt illata; quidquid etiam contradicant nimii Goulardianae methodi laudatores atque aestimatores. Quis enim ferat gargari-

A 2

smata,

smata, aqua, quam dicunt, vegetominerali  
 mista? quis linimenta, cerato saturni in-  
 trita, laxis gingiuis firmandis applicanda?  
 Et haec tamen haud raro praescribi videas.  
 Sed externus quoque huiusce modi reme-  
 diorum vsus in iis exemplis, quibus alioqui  
 conuenit, facile noxius euadere, internis-  
 que locis damna inferre potest, quandocun-  
 que illic, vbi applicantur, vulnerum aut  
 vlcerum oscula patent. Doloris colici satur-  
 nini memorabile exemplum, quod his ipsis  
 caussis debebatur, vidit nuper optimus  
 PRAESES noster, eiusque historiam nobis-  
 cum beneuole communicauit. Vnde cum  
 moneri facile possint alii, ne id genus medi-  
 camentis abutantur: operae facturus pre-  
 tium mihi visus sum, si, speciminis acade-  
 mici gratia, hoc ipsum exemplum luculen-  
 ter commentarer.

*Morbi*



## §. I.

*Morbi historia.*

**N**undinis huius anni vernalibus. inter hominum mercatus causa aduenientium confluxum, Traiectum ad Viadrum accessit quoque Varfauia mercator quidam Iudaeus, circiter quadragenarius: qui, multa in itinere turbulentae frigidaeque tempestatis incommoda passus, dum hic vesperi aduenit, et se ex diapnoe suppr essa male habere putat, medicum per alios compellat, et medicamentum quoddam, perspirationi adiuuandae idoneum, rogat. Datae sunt ipsi pilulae, ex sesquigrano sulphuris antimonii aurati, tertium praecipitati, cum liquiritiae succo in pilularum formam coacto, constantes, eadem nocte, dum cubitum iret, adsumendae; simulque aliquot vasculis infusi theaeformis florum sambucinatorum uti est iussus. Vix illuxerat sequens dies cum PRAESES noster ad aegrotum vocatur. Inuenit ille eundem in lecto anxie se iactantem, eiulantem, pallentem, tremulum, frigido sudore perfusum, et velut morti vicinum. Urina mingebatur pauca, aquosa, cum frequenti inani meiendi conatu intercurrente. Aluus erat adstricta, inter acutissimos intestinorum dolores, tenesmosque saepius accedentes, per interualla remittentes, denuoque mox recrudescentes. Inter haec quoque cardialgia cordisque palpitatio aegrum excruciahat. Nec deerant anxii vomendi conatus,

A 3

inter-

interdum vero viridescens suburrae vomitu comitati. Abdomen mox turgebat, mox velut retrorsum et ad vertebrae contrahebatur. Cum his torminibus haud raro quoque lipothymia alternabat.

§. II.

*Pulsus intestinalis coniunctus.*

Singulare autem phaenomenon obseruanti medico offerebant arteriarum pulsationes, quod haec inter atrocissima, de quibus diximus, symptomata, prouida atque circumspecta explorantium digitorum ad carpum applicatione, est deprehensum. Explicatum vero admodum haec sunt difficilia. Generatim in interuallis ictuum, siue magnitudinem spectes, siue temporis periodum, memorabilis intererat inaequalitas. Binis enim tribusue pulsationibus, utcunque satis fortibus atque aequalibus, succedebant protinus bini tresue ictus depressiores, celeriores, in successione magis sibi vicinae, motuque velut clandestino subrepentes; adeo, ut a digito tangente vix percipi dignoscique possent. Hic arteriarum status idem fuit per tres integros dies, eoque tempore interdum pulsus intermittebat, quandocumque vehemens cordis palpitatio ceteris symptomatibus interuenit. Nisi egregie fallor, peculiarem hunc pulsum isti respondere existimo pulsum generi, quod in noua ista Gallorum doctrina sphygmica, quae organicos effinxit pulsus, nomen *intestinalis* pulsus est adeptum, et quod satis acute atque exquisite, post BORDEVIUM a) atque WETSCHIVN b), descripsit illustris

GRV-

a) In *Recherches sur le pouls*, Tom. I. pag. 86. seq. edit. Paris. 1768.  
b) In *Medicina ex pulsu*; pag. 97. et 145. edit. Vindobonens. 1770.



GRVNERVS c). Iisdem auctoribus pulsus hic testis perhibetur praesentium variarum sordium atque acritudinum intestinalium: praesertim si ructus, flatus, murmura, ventrisque inflationes intercurrent. Miratus omnino est PRAESES noster, vnde hoc in aegroto talis oriretur pulsus, qualem ipse olim, dum adhuc Halae medicinam faciebat, haud raro in aegris, saturnina colica laborantibus, obseruauerat, qui Hettstadii, oppidulo Mansfeldico, ab Hala haud procul distante, in eliquando ex consortio cupri, ope plumbi, argento (*Seigerhütte*) occupabantur.

§. III.

*Saturnina morbi caussa.*

Ergo id ante omnia egit medicus, vt veram tot tantorumque cruciatuum detegeret caussam: quippe qua ignorata, nihil certae opis adferri posse, facile intelligebat. Ipse aegrotus, qui initium horum dolorum vna circiter hora post adsumtas illas pilulas (§. I.) senserat, in has omnem culpam absolute referebat. Facile autem medicus intellexit, fieri non potuisse, vt ab vnica sesquigrani sulphuris antimonalis dosi tanti mouerentur tumultus; subesse potius latentem quandam caussam, cui haec omnia debeantur. In hanc igitur cum ipse sollicite inquiret, et tumidum quoque atque expansum abdomen forte peruestigaret; ecce! ex improviso vidit dextrum scroti latus amplo quodam emplastro velut inuolutum. Sciscitatus, quid hoc rei esset, remotoque protinus emplastro, comperit ex ipso aegrotato: sibi

\*) In *Semiorice physiol. et patholog.*, pag. 148. seq. Halae, 1775.

fibi ex aliquot iam annis interdum intumescere cum satis graui dolore dextrum testiculum, simulque adesse in inferiori et posteriori scroti, hoc in latere, loco vlcus quoddam; contra quae mala data essent a chirurgo quodam Varfauienti bina vnguenta: alterum, quod turundae ope in vlcus quotidie immittebatur; alterum vero, quod linteo illitum scroto extrinsecus imponebatur. Cum vtrumque inspiceretur, deprehensum est prius illud ceratum saturni Goulardianum; posterius vero vnguentum album camphoratum. His remediis externis iam per aliquot mensium interuallum continuo vsus erat aeger. Ipsum, dum explorebatur, vlcus erat trium linearum Parisiensium latum, et in ipsum dextrum scroti saccum penetrabat; in quo etiam, exemta turunda, reliquiae cerati saturnini sunt animaduersae.

§. IV.

*Miasma venereum coniunctum.*

Medici nunc intererat, non solum huius vlceris, quod probabiliter venereum videbatur, originis altius indagare, verum etiam definire certis ex argumentis, vtrum enormes isti dolores colici ad hanc veneream, an ad aliam caussam referri mereantur? Multis quaestionibus hanc in rem propositis, tandem fassus est aeger: se tres ante annos virulenta gonorrhoea esse adfectum; cui tollendae medici cuiusdam Varfauientis operam consiliumque adhibuerit. Nondum exactis duabus hebdomadibus, acceptisque inter haec, quae adsumsit, pulueribus, pilulis, mixturisque concentratis, nescio quibus,

foedum defuit vrethrae stillicidium, et sanus sibi visus atque a medico iudicatus aeger itineri paullo longinquiori se commisit. Vix dum autem media itineris pars erat absoluta, cum dexter intumesceret testiculus, penisque glans atque scrotum hinc inde vlcusculis minoribus, planis, pruriginosis, carcinodibus, obsideretur. Adiit ergo aeger chirurgum, quem in itinere consulere potuit, iussusque est, tumenti testiculo per aliquot dies imponere cataplasmata quaedam, lacte intrita; vnde, ista ad emollientium classem pertinuisse, suspicio esse potest. Ipsa autem vlcera frequenter lota sunt aqua quadam leuiter colorata, quae forte fuit phagedaenica pharmacopoeorum. Forte fortuna sexto circiter huius curationis die pristina rediit gonorrhoea, et, dum stillat haec, detumuit testis, et pleraque ista vlcuscula euauerunt. Quis non videt hic alternam venereae impuritatis translationem? Vlcusculum vnicum, quod etiam nunc superest, respuit sanationem. Varsauiam redux a priori medico denuo foedo profluuio obicem poni, passus est. Inde exacerbatum vlcus tandem peredit scrotum, et mox intumuit, mox detumuit, per intervalla testis. Tum chirurgi curae se commisit aeger: a quo, interposito simul decocti lignorum vsu, cetera, quae paullo antea recensui, externe sunt applicata.

§. V.

*Epicrisis aetiologica.*

Tametsi nunc satis abunde constabat, praesentem aegrum ab illa singulari acrimonia venerea non esse immunem: aequae tamen nondum compertum

B

erat



erat atque expeditum, huic quoque, tanquam causae, atrocia ista, quae enarrauimus, mala in acceptis esse referenda. Certe, si vel grauiissima, quae vnquam attentorum obseruatorum experientia in siphyliticis adnotauit, symptomata colligamus atque inuicem comparemus, nequaquam conueniunt cum iis, quae huic aegro accidebant. Vt enim lubenter concedi potest, fieri posse, vt materies venerea, ab externis locis retropulsa, et forte ad intestinalem tubum reiecta, aut etiam extrinsecus adhuc in exterioribus partibus sensibilioris naturae, verbi causa, testiculis, haerens, easdemque irritans, rodens, inflammans, et hinc simul consentientes nervos infestans, colicos, aliosque dolores exciter, et passim quoque spasmos efficiat: tamen ortas exinde tam rebelles alui obstipationes, acutos vomendi conatus, graues tenesmos, animi defectiones, et cetera, quae hic vidimus, nunquam vidimus illic, nec ab aliis visa legimus. Contra ea, si omnia atque singula pathemata, quae in saturnina colica obseruantibus offeruntur *d*) et quae ipsi quoque alias conspeximus, conferamus cum his, quae tunc contingebant, dubii haerere nullo possumus modo, quin hunc quoque atrocem morbum istius aegroti ex saturnino fonte deriuemus. Neque adeo difficilis atque impedita existimari potest via, qua noxius iste subdolosque

Satur-

*d*) Confer IOANNEM GODOFREDVM HENCKELIVM *von der Bergsucht und Häutenkatze*; Dresdae, 1745. et IOANNEM GVILIELMVM ILSEMANN in dissertatione *de colica saturnina metallurgorum*; Goettingae, 1752. vt, quae nemo medicorum ignorare potest, hac de re scripta GRASHVISII, HAENII, TISSOTTI, TRONCHINI, aliorumque silentio praetermittam.

Saturnus in venulas subrepfit, et cum circumfluentibus liquoribus ad intima viscera est prouolutus. Haec patebunt apertius ex iis, quae protinus a nobis disputantur.

§. VI.

*Saturninum venenum quomodo susceptum.*

Atque hic repetere nos oportet ex anatomicis physiologicisque doctrinis, quae ibidem indefessis acutissimorum dissectorum laboribus ita aperte sunt demonstrata, ut in contentionem amplius venire nequeant: hiare nimirum vbiuis in cauis loculisque, quoscunque in internis corporis humani partibus natura effinxit formauitque, infinita minimorum varii generis vasculorum oscula; quorum alia perpetuo halitu madorem aut aquulam tenuissimam in sua caua deponunt, alia contra eandem, continuo quasi suctu, sorbent, et ad maiores trunculos illicque contentos liquores, perpetuo circuitu motos, amandant. Nec aliter haec omnia in scroti cauis euenire, eadem anatome atque physiologia docet. Quae si ad praesens, quod exposuimus, exemplum referimus, sequentia nobis seorsim consideranda videntur. Primo ex ante dictis iam manifestum est, turundam illam, saturnino cerato perunctam, vlcerique profunde, in ipsum vsque scroti cauum, quotidie immisissam, illic semper aliquam cerati huius portionem deposuisse. Deinde in hoc cerato Saturnum ab aceti acido iam ita esse praeparatum, ut a quolibet aquoso liquore, cuius generis quoque est exhalabilis ille vapor, facillime solui, solutusque cum suo menstruo a sorbentibus venularum osculis promte

hauriri, adeoque reliquis animalibus humoribus ad-  
fundi possit. Neque hunc euentum impedit incon-  
cinna illa olei ceraeque additio: quoniam, licet ex-  
actissima cum saturni extracto fiat mixtio, nunquam  
tamen eorum, quae adfinitate chemica prorsus inter  
se distant, firma erit vnio cohaesioque. His ex ra-  
tionibus fieri non potuit, quin pedetentim in hoc ae-  
groto saturnina infectio vniuersum per corpus diffun-  
deretur, et in ipsis denique intestinorum reticulis  
vasculosis etiam deposita haereret. Omittam nunc for-  
te etiam aliquid saturnini ex vnguento isto albo sorpsisse  
inhalantia vasculorum cutaneorum in scroto oscula.

§. VII.

*Et actuosum redditum.*

Dum ergo, vt a vero non alienum videtur,  
in intestinalibus tunicis haerebat, et velut in latibulis  
latebat saturninum venenum, nouo tantum opus  
erat incitamento, quod illud extricaret, et mobile  
erat actuosum redderet. Atque hunc impetum,  
hoc incitamentum, forte fortuna effecit, parua li-  
cet ceteroqui dosi a medico datum, sulphur antimo-  
nii auratum. Ex chemicis enim doctrinis quilibet  
facile doceri potest, huic sulphuri semper inhaerere  
aliquid regulinae, quae antimonio inest, portio-  
nis, vel in ipsa minima copia insigniter ad irritandum effi-  
cacis. Vnde cognitu explicatuque difficile esse ne-  
quit, quomodo fit factum, vt hinc peristalticus in-  
testinorum motus viuidior, adfluxus liquoris gastrici  
entericique copiosior, vis proxime haerentis veneni  
saturnini expeditior actuosiorque, et his modis deni-  
que varii spasmi efficaces redderentur; a quibus tan-  
dem

dem vniuersum paris neruorum vagi intercostalisque systema, quod haec per viscera quaquauerfus dispergitur, et infinitis plexibus gangliisque connectitur, male adfici oportuit. Quanam nunc ratione omnia illa, quae supra commemorauimus, doloris huius colici symptomata hinc sint enata, in praesenti non disputabimus: quoniam haec ab iis, qui paullo ante sunt nominati, scriptoribus satis curate sunt explicata. Iis autem non aduersabimur, qui partim saepe interceptam sub itinere perspirationem insensilem, partim quoque latens miasma venereum, ad excitandam saturnini veneni vim suas contulisse symbolas, contendunt.

§. VIII.

*Methodus medendi generatim.*

Venimus nunc ex instituto nostro ad medendi methodum, quae huius generis colicis doloribus tollendis convenientissime adhiberi potest. Atque hic omnino, si medicorum euoluimus scripta, valde inter se discrepantes deprehendimus sententias: adeo, ut quaenam ex his optima et maxime fructuosa sit medicandae huius colicae ratio, adhuc in contentione versetur. Multa hoc super argumento satis quidem subtiliter, sed ad morbi naturam admodum accommodate, disputauit illustris quondam ANTONIUS de HAEN e): qui, collectis omnibus singulisque primariorum hac de re commentatorum placitis, haec tandem ad tres reuocauit classes, et de earundem qualibet critico iudicio suam interposuit aestimationem. *Prima* classe comprehendit eos, qui omnem sanationis spem in emeticorum vsu ponunt:

B 3

rati,

e) In *Ratione medendi*; Part. III. pag. 78. seqq.



rati, quo citius efficaciusque acris illa materies ex intestinorum tractu eiicitur, eo certius praesentiusque fore auxilium. Tametsi vero in robustis, nec dum deperdita intestinalium fibrarum contractili natura, profuturum forte hoc ipsum haud negat remedium HAENIVS: tamen adserit quoque probabilibus argumentis, ancipitem semper esse euentum, periculi saepe plenum, et auctis incitatisque neruorum conuulsionibus, immo ipsa morte subsecuta, notatum. Ad alteram classem refert istos, qui solis vtuntur purgantibus emollientibusque medicamentis, donec omne, quod est in intestinis irritamento atque obstaculo, lenierint, referauerint, propulerintque. Lentiolem quidem iudicat HAENIVS hanc methodum, sed priori tutiolem atque certiolem. *Tertiae* denique classi subiecit eos, qui paucioribus euacuantibus vsi, copiose applicatis interne externeque emollientibus, potissimum oleosis, opio prudenter circumspecteque interposito, atrocis huius morbi medelam instituunt absoluuntque. Huic methodo ipse illustris vir maxime fauet, et ob lenitatem aequae, ac certitudinem reliquis omnibus praefert.

## §. IX.

*Methodus huic aegroto adhibita.*

Supereft, vt, quamam medendi ratione acerbissimus doloris colici paroxysmus hoc in aegro, cuius historiam supra scripsimus, a medico fit superatus, accurate dicamus. In tantis cruciatibus, quanti hic obseruabantur, in tot grauissimis symptomatibus coniunctis, passim conuulsis neruis, animi defesti-



festibus, viribus fractis, et id genus ceteris, ne per somnium quidem de adhibendo emetico cogitari poterat. Accessit, quod, sicubi natura ipsa vomendi conatus vomitusque ipsos moliretur, vehementes in adfecto testiculo coniunctoque spermatico funiculo adeo exurgerent dolores, ut exinde huius partis tumor maiora statim capere sit visus incrementa. Hac rerum complicatione monitus medicus prius de moderando et coercendo paroxysmo colico cogitari oportere, ratus est, quam animum ad expellendum exterminandumque miasma venereum adiiceret. *Tertia* igitur ex paullo ante descriptis methodis classis huic aegro conuenientissima est visa: postquam antea, ne nouum saturninum inquinamentum sanguini submitteretur, prouide erat cautum. Ergo statim ex vlcis sinu turunda illa saturnina est extracta, locusque scroti, quo pertingebat vlcus, lacte tepido aliquoties, syringae ope, a recrementis saturninis exterfus. Dein vlcis osculum solis linteis captis est obtectum, superiniectumque emplastrum, ex eius, quod de cicuta nomen habet, duabus partibus, et emplastri de ammoniaco vna parte, constans. Super hoc saepius imposta sunt cataplasmata, ex vulgaribus speciebus emollientibus, calido lacte et lini oleo intritis, parata. Haec ad testem adfectum. Singulatim autem, doloris colici causa, iussus est aeger copiose frequenterque, sed mediocribus dosibus, bibere lac, aut decoctum hordei auenaeque excorticatae meracum, itemque radicis althaeae aut salap decoctum, Sago granula lacte decocta, et omnia butyro recenti largissime imbuta.

Subin-



Subinde quoque haufit aeger iufcula, ex pedibus vitulinis aut veruecinis cocta. Altero a medici ingreffu die, cum omnium peffime fe haberet aegrotus, neruique frequenter conuellerentur, ter hunc per diem datae sunt tincturae thebaicae decem guttulae cum cochleari vini vetuftioris Rhenani. Inde fopitis conuulfionibus fatis placidam habuit aeger noctem fubfecutam. Tertio die iam remiffiores prioribus fuerunt dolores colici, pulfusque ille, quem defcripfimus, inteftinalis faepius ceffauit, fimplici celeri et constricto tunc animaduertendo. Quarto die omnia relata fymptomata euafuerunt moderatiffima, et ab his quoque aegrotus quinto die perfecte eft liberatus. Toto hoc quinque dierum interuallo identidem repetita eft applicatio clyfmatum emollientium, ex iisdem remediis mucilaginofis et gelatinofis atque paregoricis, quae partim potui, partim cataplafmatibus, inferuiebant, coctorum, et dimidia parte olei lini permafitorum. Iisdem decoctis oleofis madefacti panni lanei abdomini quoque tepide sunt impofiti, fcopo paregorico.

## §. X.

*Scholion.*

Quiete inteftinis reddita, nunc ipfius fupervititis vlceris tefticulique venerei ratio eft habita. Sed, quoniam, quae hic fint capta confilia, et quinam fuccefferint euentus, non expedit iam differere, nec instituti argumenti, quod profefsi fumus, propius intereft: liceat nobis, conficere negotium, fcribendique facere finem.

*Pag. 3. lin. 8. mon l. non; lin. ead. circumspecta l. circumfpecta.  
pag. 7. lin. 5. PPAESES l. PRAESES lin. 23. haec l. haec.*

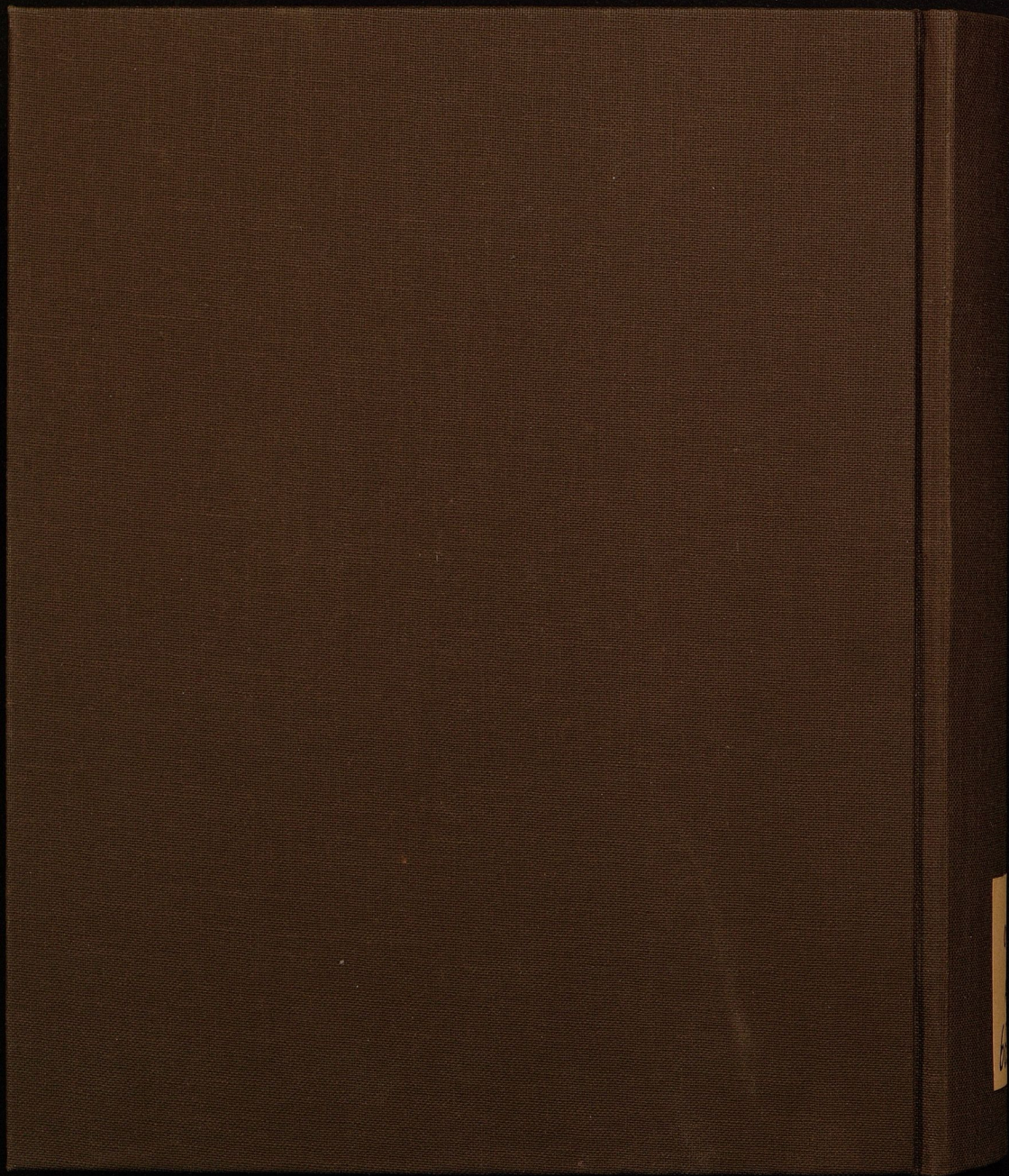


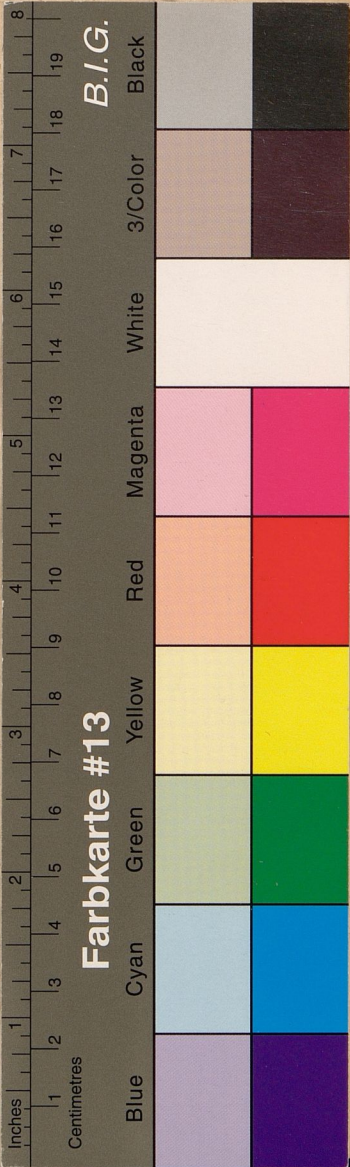
01 A 6631 ✓

ULB Halle  
004 931 246

3







21

DOLORUM  
COLICVM SATVRNINVM  
PVLSVMQVE INTESTINALEM  
AB VSV SATVRNINORVM  
EXTERNO ORTVM

\*\*\*\*\*

PRAESIDE

PETRO IMMANVELE HARTMANNO,

PHIL. ET MED. DOCT. PATHOLOG. THERAP. CHEM. ET MATER. MED. PROF.

PVBL. ORDIN. ACAD. CAESAR. NAT. CVR. ET ELECTOR. MOGVNT. ER-

FVRT. SCIENT. VTIL. ITEMQVE SOCIETAT. BEROLINENS. NATVR.

SCRVTATOR. ET DVICAL. TEVTON. HELMSTAD. SODALE, ORDINIS

MEDICI H. T. DECANO

D. DECEMBRIS MDCCLXXXVII.

DOCTORIS MEDICI HONORES

LEGITIME IMPETRATVRVS

PVBLICE DESCRIBET

THEOPHILVS HOFFMANN,

DROSSENSIS NEO - MARCHICVS.



---

TRAIECTI AD VIADRVN,  
E TYPOGRAPHEO WINTERIANO.